PAPER - 1

MT

2017 1100

Seat No. | | | | | | | |

MT - SANSKRIT ENTIRE (SECOND OR THIRD LANGUAGE) - SEMI PRELIM - I PAPER - I

Time : 3 Hours **Model Answer Paper** **Marks : 80**

	★ प्रथमः विभागः - गद्यम् ।	
उ.१.	अ) **गद्यांशं पठित्वा निर्दिष्टाः कृतीः कुरुत ।**	
१.	**अवबोधनम् । (केऽपि २ कृती कुरुत ।)**	
I)	उचितं कारणं चित्वा वाक्यं पुनर्लिखत ।	१
	बालनरेन्द्रस्य हस्ताद् मूर्तिः पतिता, यतः तेन **बालिका अश्वमार्गाद् दूरीकृता ।**	
II)	पूर्णवाक्येन उत्तरत ।	१
	मण्डलाधिकारिणः अश्वयानं मार्गे वेगेन अधावत् ।	
III)	वाक्यं पुनर्लिखित्वा सत्यं वा असत्यं लिखत ।	१
	मार्गे बालिका रोदने मग्ना आसीत् । - **असत्यम् ।**	
२.	**शब्दज्ञानम् । (काः अपि ३ कृतीः कुरुत ।)**	
I)	सन्धिविग्रहं कुरुत ।	१
i)	मात्रादिष्टः = **मात्रा + आदिष्टः ।**	
ii)	आत्मानमपराधिनं = **आत्मानम् + अपराधिनम् ।**	
II)	गद्यांशात् पर्यायशब्दं चिनुत ।	१
i)	रतः - **मग्नः ।**	
ii)	जननी - **माता ।**	
III)	मञ्जूषातः उचिते विशेषणे चित्वा योग्यस्तम्भे लिखत ।	१
	<table><tr><th>बालनरेन्द्रः</th><th>मूर्तिः</th></tr><tr><td>जिज्ञासुः **विचारशीलः**</td><td>**मग्ना** च्युता</td></tr></table>	
IV)	गद्यांशे आगते केऽपि २ पूर्वकालवाचक-धातुसाधित-त्वान्त-अव्यये लिखत ।	१
	क्रीत्वा, विलोक्य, धावित्वा, मत्वा	
ब)	**गद्यांशं पठित्वा निर्दिष्टाः कृतीः कुरुत ।**	
१.	**अवबोधनम् । (केऽपि २ कृती कुरुत ।)**	
I)	भिक्षुः नूतनचीवराणि प्रार्थयत, यतः **तस्य चीवरं जीर्णं जातम् ।**	

II)	कः कं वदति ।	१
	ददातु मे नूतनचीवराणि । - **भिक्षुः गौतमबुद्धं वदति ।**	
III)	वाक्यं पुनर्लिखित्वा योग्यं वा अयोग्यमिति लिखत ।	१
	क्षुद्रवस्तुनिर्माणे अल्पमानवीयबलम् आवश्यकम् । - **अयोग्यम् ।**	
२.	**शब्दज्ञानम् । (काः अपि ३ कृतीः कुरुत ।)**	
I)	रिक्तस्थानपूर्तिं कुरुत ।	१
i)	तच्छ्रुत्वा = **तत् + श्रुत्वा ।**	
ii)	प्राचीनैषा = **प्राचीना + एषा ।**	
II)	विलोमपदं गद्यांशात् चित्वा लिखत ।	१
i)	नूतन × **पुरातन ।**	
ii)	उन्नतमुखः × **अधोमुखः ।**	
III)	**पुरातनम्, जीर्णम्,** उपधानम् ।	१
IV)	गद्यांशे आगते द्वे धातुसाधित-अव्यये चित्वा लिखत ।	१
	प्रणम्य, आकर्ण्य, श्रुत्वा, क्रीत्वा ।	
३.	**पृथक्करणम् ।**	
	यथाक्रमं घटनाः लिखत ।	२
i)	**भिक्षुः भगवन्तं प्रति अगच्छत् ।**	
ii)	**भिक्षुः नूतनचीवराणि प्रार्थितवान् ।**	
iii)	**पुरातनचीवरम् अहं शयनीयरूपेण योजितवान् इति भिक्षुः अकथयत् ।**	
iv)	**भगवान् भिक्षवे नूतनचीवराणि दत्तवान् ।**	
क)	**गद्यांशं पठित्वा निर्दिष्टाः कृतीः कुरुत ।**	
१.	**अवबोधनम् । (केऽपि २ कृती कुरुत ।)**	
I)	उचितं पर्यायं चित्वा वाक्यं पुनर्लिखत।	१
i)	अर्वाचीनकाले अन्तर्जालमेव **ज्ञानकल्पवृक्षः** ।	
ii)	जनाः **सङ्गणकीयपत्रेण** सत्वरं स्वसन्देशं प्रेषयन्ति ।	
II)	पूर्णवाक्येन उत्तरं लिखत ।	१
	अन्तर्जालम् (आधुनिकः कल्पवृक्षः) अस्मभ्यं **सर्वविधं संज्ञापनं** वितरति।	
III)	वाक्यं पुनर्लिखित्वा सत्यं वा असत्यमिति लिखत ।	१
	अन्तर्जालं ज्ञानवृद्ध्ये साहाय्यं न करोति । - **असत्यम् ।**	
२.	**शब्दज्ञानम् । (काः अपि ३ कृतीः कुरुत ।)**	
I)	पूर्वपदं लिखत ।	१
i)	सम्पूर्यतेऽनेन : सम्पूर्यते + अनेन :: समुपलभ्यतेऽनेन : **समुपलभ्यते + अनेन** ।	

II)	'वरः' नाम वरदानं पतिः च ।	१
i)	ज्ञानवृद्धिकरः वरः खलु एषः । अस्मिन् वाक्ये वरः = **वरदानम् ।**	
ii)	सीतायाः वरः राघवः । अस्मिन् वाक्ये वरः = **पतिः।**	
III)	मञ्जूषातः उचितं विशेषणं चिनुत ।	१
i)	**सहस्रशः** गन्थाः ।	
ii)	**विविधविषयकाणि** नानाकार्याणि ।	
IV)	**इदम्, गणतन्त्रन्, नाणकम्, कर्गजम्, संज्ञापनम् ।**	१
३.	**पृथक्करणम् ।** **आयुर्विमा** सेवाशुल्कार्थं सङ्गणकद्वारा धनस्य हस्तान्तरणं कर्तुं शक्यते **दूरध्वनि** **विद्युत्** **दूरदर्शन**	२
	★ द्वितीयः विभागः - पद्यम् ।	
उ.२.	**अ) पद्यांशान् पठित्वा निर्दिष्टे कृती कुरुत ।**	
१.	**पृथक्करणम् ।** वृक्षरेखाचित्रं पूरयत । फारुकिवंशः । राजा मलिकः **गजनीनरेशः** **केसरखानः** **हसनक्षितीशः** **एदलशाहः (प्रथमः)** **मुबारखेन्द्रः** एदलशाहः (द्वितीयः)	२

उ.२. **ब) पद्यांशान् पठित्वा निर्दिष्टे कृती कुरुत ।**

१. **शब्दज्ञानम् ।**

I) विलोमपदानां मेलनं कुरुत । १

	अ	ब
(1)	आतपः	**छाया ।**
(2)	नित्यम्	**क्वचित् ।**

II) योग्यविशेषणे चित्वा लिखत । १

दुर्लभेषु **निर्लोभाः।**

सन्तः

विपक्षेषु **क्षमावन्तः।**

२. **अन्वयपूर्तिः ।** २

आर्येषु सङ्गतम् **अणुपूर्वं** पश्चात् बृहत् (तथा) अनार्येषु **विपरीतं** भवति । यथा **इच्छसि** तथा **कुरु** ।

क) द्वे सुभाषिते शुद्धे पूर्णे च लिखत । ४

i) रागे **द्वेषे च माने च द्रोहे पापे च कर्मणि ।**
अप्रिये चैव कर्तव्ये चिरकारी प्रशस्यते ।।

ii) अङ्गेन **गात्रं नयनेन वक्त्रं न्यायेन राज्यं लवणेन भोज्यम् ।**
धर्मेण हीनं खलु जीवितञ्च चन्द्रं विना भाति तथा न रात्रिः ।।

iii) यो **यमर्थं प्रार्थयते यदर्थं घटतेऽपि च ।**
अवश्यं तदवाप्नोति न चेच्छ्रान्तो निवर्तते ।।

ड) वृत्तनाम चिनुत । १

अहो महत्त्वं .... ददाति ।।
अस्य श्लोकस्य वृत्तनाम **उपेन्द्रवज्रा** इति ।

✶ तृतीयः विभागः - स्थूलवाचनम् ।

उ.३. **गद्यांशं पठित्वा निर्दिष्टे कृती कुरुत ।**

१. **अवबोधनम् । (केऽपि २ कृती कुरुत ।)**

I) वाक्यं पुनर्लिखित्वा सत्यं वा असत्यं लिखत । १

संस्कृतभाषा राष्ट्रभाषा भवतु इति प्रस्तावः पारितः । - **असत्यम् ।**

II) एकपदेन उत्तरं लिखत । १

मनुभारद्वाजयाज्ञवल्क्याद्याः स्मृतीः भीमरायेण अभ्यस्ताः ।

२. पृथक्करणम् । २

भीमरायेण प्रस्तावः उपन्यस्तः । → मैत्रभीमराययोः संस्कृतभाषया चर्चा अभवत् । → नूतनविधिषु स्त्रीदलितानां समावेशनं कृतम् । → भीमरायेण प्रारूपं रचितम् ।

✶ चतुर्थः विभागः - लेखनकौशल्यम् ।

उ.४. **यथानिर्देशं कृतीः कुरुत । (केवलं ३ उपप्रश्नाः लेखनीयाः ।)**

अ) **परिच्छेदपूर्तिः ।**

मञ्जूषातः उचितशब्दान् चित्वा परिच्छेदं पुनर्लिखत । ५

शब्दानां माधुर्यं स्वर्गं प्रापयति कटुता च नरके पातयति। एक एव शब्दः जीवनं **विभूषयेत्** उतान्यः शब्दः जीवनं नाशयेत्। एकदा द्वयोः धनिनोः मध्ये विवादः उत्पन्नः। तौ **न्यायालयं** गतौ। तयोरेकः अचिन्तयदहं लक्षं रूप्यकाणि **स्यूते** स्थापयित्वा न्यायाधीशस्य गृहं गतवान्। न्यायाधीशस्तस्य मन्तव्यं ज्ञात्वा क्रुद्धोऽभवत्। धनिकोऽवदत् भोः, मत्सदृशाः लक्षरूप्यकाणां **दातारः** दुर्लभाः एव। न्यायाधीशः अवदत् लक्षरूप्यकाणां दातारः कदाचिदन्येऽपि भवेयुः परं लक्षरूप्यकाणां निराकर्तारः मत्सदृशाः अन्ये विरला एव। अतः कृपया गच्छतु। न्यायस्थानं **मलिनं** मा कुरु। लज्जितः धनिकः धनस्यूतं गृहीत्वा ततः निर्गतः।

ब) **३ पर्यायेषु १ विषयम् अधिकृत्य पञ्चवाक्यात्मकं निबन्धं लिखत ।** ५

१. सुभाषितम् ।

सुभाषितं नाम शोभनं भाषितम् । संस्कृतभाषायां बहूनि सुभाषितानि सन्ति । एतानि सुभाषितानि मधुराणि गेयानि च । अल्पाक्षराणि तथापि महान्तम् अर्थं सूचयन्ति । सुभाषितानां विषयाः भिन्नाः। सुभाषितानां पठनेन वाणी सुसंस्कृता निर्दोषा च भवति । निबन्धलेखनार्थं, वक्तृत्वकलानैपुण्यसम्पादनार्थं तानि अतीवोपयुक्तानि। तानि अस्मभ्यं शाश्वतमानन्दं यच्छन्ति।

२. आकाशवाणी ।

विज्ञानस्य प्रभावः वयं सर्वत्र द्रष्टुं शक्नुमः। आकाशवाणी नाम विज्ञानस्य एकः आविष्कारः। लोहसूत्ररहितस्याः आकाशवाण्याः आविष्कारः मार्कोनीमहोदयेन कृतः। ध्वनेः तरङ्गाः आकाशे सञ्चरन्ति।ते तरङ्गाः विद्युद्यन्त्रेण गृहीताः तेन। तदनन्तरम् आकाशवाण्याः अविष्कारः जातः। भारते आकाशवाणीद्वारा शिक्षायाः प्रचारः प्रसारः च सुलभरीत्या भवति। आकाशवाण्यां वयं न केवलं गीतानि, वार्ताः अपि तु क्रीडानां धावत् सूत्रसंचलनम् अपि श्रोतुं शक्नुमः। आकाशवाण्यां सम्पूर्णं जगत् ग्रामवत् लघु अभवत्।

३. स्वातन्त्र्योत्सवः।

प्रतिवर्षं ऑगस्टमासस्य पञ्चदशदिनाङ्के सम्पूर्णभारतवर्षे अयमुत्सवः मान्यते। १९४७ तमे वर्षे अस्मिन्नेव दिने अस्माकं राष्ट्रं परकीयबन्धनात् विमुक्तम् अभवत्। दिल्लीनगरे लालकिलादुर्गे प्रधानमन्त्रिमहोदयः ध्वजारोहणं करोति। ततः सर्वे मिलित्वा राष्ट्रगीतं गायन्ति। प्रतिनगरमपि ध्वजारोहणं भवति। अस्माकं पूर्वजैः महता प्रयत्नेन त्यागेन च यत्स्वातन्त्र्यं सम्पादितं तस्य रक्षणार्थम् अस्माभिः सदैव यतितव्यम्। एतस्य दिवसस्य महत्त्वं अस्माभिः सर्वैः अवश्यं ज्ञातव्यम्। नमो भारतराष्ट्राय।

क) **संस्कृतानुवादः ।**

८ वाक्येषु ५ वाक्यानां संस्कृतभाषया अनुवादं कुरुत । ५

१) कार्यक्रमः कदा प्रारप्स्यते / प्रारभेत?

२) वयं वृक्षस्य छायायाम् उपवेक्ष्यामः ।

३) नाटकस्य आरम्भे अभिनेता (सूत्रधारः) तस्य भार्याम् आह्वयति ।

४) धैर्यं मनुजस्य श्रेष्ठं भूषणम् अस्ति ।

५) हिमालयः सर्वेषु पर्वतेषु उत्तुङ्गतमः पर्वतः अस्ति / वर्तते ।

६) खगाः गगने डयन्ते ।

७) त्वं तां वार्ताम् अपठः वा ? / अपि त्वया सा वार्ता पठिता ?

८) एते पुष्पिताः वृक्षाः रमणीयाः दृश्यन्ते।

ड) **वाक्यरचना ।**

i) धातूनां प्रयोगः - ४ धातुषु ३ धातून् प्रयुज्य ३ वाक्यानि संस्कृतभाषया लिखत । ३

१. माता **बालकाय** कथां **कथयति** ।

२. माता शिशुं **सङ्कटात् रक्षति ।**

३. बालकः **गणेशाय** मोदकम् **अर्पयति** ।

४. याचकः **नृपं** धनं **याचते** ।

ii) अशुद्धिसंशोधनम् - अव्ययानि प्रयुज्य रचितेषु ४ वाक्येषु २ वाक्ययोः अशुद्धिसंशोधनं कुरुत । २

१. **भानुं** परितः पृथ्वी परिभ्रमति **।**

२. अलं **साहसेन ।**

३. स्वस्ति **तुभ्यम् ।**

४. नगरात् **बहिः महाविद्यालयः अस्ति ।**

✶ पञ्चमः विभागः - व्याकरणम् - उपयोजनकौशल्यम् ।

उ.५. **यथानिर्देशं कृतीः कुरुत । (केवलं ५ उपप्रश्नाः लेखनीयाः ।)**

अ) **क्रियापदरूपैः आवलिपूरम् । (८ पर्यायेषु ६ पर्यायाः लेखनीयाः ।)** ३

तृतीयपुरुष-एकवचनस्य रूपाणि लेखनीयानि ।

धातुः	आज्ञार्थः	वर्तमानकालः	परोक्षः भूतकालः	विध्यर्थः	द्वितीयः भविष्यकालः	प्रथम : भूतकालः
श्रु (५प.प.)	श्रुणोतु	**श्रुणोति**	**शुश्राव**	शृणुयात्	**श्रोष्यति**	**अश्रुणोत्**
ब्रू (२आ.प)	**ब्रूताम्**	**ब्रूते**	ऊचे	ब्रूवीत	**वक्ष्यते**	**अब्रूत**

ब) **नाम-सर्वनामरूपैः आवलिपूरणम् । (८ पर्यायेषु ६ पर्यायाः लेखनीयाः ।)** ३

विभक्तिः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमा	मनः	**मनसी**	**मनांसि**
षष्ठी	**पक्षिणः**	**पक्षिणोः**	पक्षिणाम्
तृतीया	त्वया	**युवाभ्याम्**	**युष्माभिः**
पञ्चमी	**भवतः**	**भवद्भ्याम्**	भवद्भ्यः

क) **धातुसाधित-विशेषणैः कोष्ठकपूर्तिं कुरुत । (८ पर्यायेषु ६ पर्यायाः लेखनीयाः ।)** ३

कर्मणि भूतकालवाचक-धातुसाधित-विशेषणम्	कर्तरि भूतकालवाचक-धातुसाधित-विशेषणम्	कर्मणि विध्यर्थक-धातुसाधित-विशेषणम्	कर्तरि वर्तमानकालवाचक-धातुसाधित-विशेषणम्
व्याघृष्टः **दृष्टम्**	**गतवान्** **उक्तवती**	**कर्तव्यम्** **आस्वाद्यम्**	**निवर्तमानः** **विहरन्तः**

ड) **समासाः ।**
विग्रहवाक्यानां समासनामभिः सह मेलनम् । (८ पर्यायेषु ६ पर्यायाः लेखनीयाः ।) ३

	अ	ब
i)	विशेषाः पक्षिणः, तेभ्यः ।	**कर्मधारय समास**
ii)	त्वरया सह ।	**अव्ययीभाव समास**
iii)	देशाः च विदेशाः च, तेभ्यः ।	**इतरेतर द्वन्द्व समास**
iv)	न व्यक्तः, तम् ।	**नञ् तत्पुरुष समास**
v)	चिरं जीवति इति ।	**उपपद तत्पुरुष समास**
vi)	पर्यटनाय इदम् ।	**चतुर्थी तत्पुरुष समास**
vii)	विविधाः वर्णाः येषां ते, तैः ।	**बहुव्रीहि समास**
viii)	निर्गतानि अक्षराणि यस्मात् सः ।	**प्रादि बहुव्रीहि समास**

इ) **वाक्यपरिवर्तनम् । (४ पर्यायेषु ३ पर्यायाः लेखनीयाः ।)** ३

i) **सः धनिकः** सत्वरं **सेवकं प्रेषितवान्** ।

ii) **भवान् शृणोतु** ।

iii) **यदा विद्युत्प्रवाहः खण्डितः तदा** एतादृशी चर्चा प्रारब्धा ।

vi) **बालकः पाठं पठति** ।

फ) **सङ्ख्यावाचकाः । (रिक्तस्थानपूर्तिः ।) (४ पर्यायेषु ३ पर्यायाः लेखनीयाः ।)** ३

i) भगवद्गीतायाः **अष्टादश** अध्यायाः सन्ति ।

ii) तस्मिन् जनस्थाने **द्वौ** भ्रातरौ न्यवसताम् ।

iii)	**सप्तमस्य** वैद्यस्य आवश्यकता न स्यात् एतदर्थेऽहं सदैव यथाशक्ति प्रयतिष्ये।	
iv)	मया **एकवारम्** अपि काव्यरचना न कृता ।	
	✶ षष्ठः विभागः - अनुवादकौशल्यम् ।	
उ.६.	**अ) संस्कृतगद्यांशं पठित्वा माध्यमभाषया अनुवादं कुरुत ।** माधवदास had two daughters, सुनीता and अनीता. सुनीता's husband was a garland-maker and अनीता's husband a potter. Once, सुनीता said to the father, "Father I wish that it may rain a lot. Due to that our plants will receive sufficient water." Hearing that, अनीता, who was seated nearby said immediately, "No, no father. I wish for a lot of sunlight. By that our earthen pots would be safe." Hearing the wishes of both of them, माधवदास thought in the mind, "What do I say here?"	४
उ.६.	**ब) संस्कृतपद्यांशं पठित्वा माध्यमभाषया अनुवादं कुरुत ।**	४
1.	A person with good character, though poor, is honoured everywhere. But a characterless man, though rich, is not honoured even among his own men.	
2.	In the three worlds, there is no other secret of mesmerizing (people) other than charity, friendship, kindness towards the beings and sweet speech.	
उ.६.	**क) संस्कृतनाट्यांशं पठित्वा माध्यमभाषया अनुवादं कुरुत ।** King – In that case, go ahead with your argument. Queen – If you ask me, I don't like their argument at all. **गणदास** – Madam, you may not consider me, an equally intelligent one, to be disrespectable. Jester – Madam, I see a ram-fight (this quarrel is futile). What's the benefit of giving wages in vain? (What's the use of paying? Queen – Indeed you like arguments.	४
	** ** ** ** **	